

Västsahara – Afrikas sista koloni

FN har inte lyckats lösa frågan

Med detta nummer av Globalt Perspektiv uppmärksammar vi en av de långa och dolda konflikterna och samtidigt FNs kanske svåraste avkoloniseringsuppdrag, territoriet Västsahara, f d spanska kolonin Spanska Sahara, i nordvästra Afrika.

I samband med att Marocko och Mauretanien 1975 invaderade och delade upp territoriet emellan sig, flydde huvuddelen av befolkningen över gränsen till Algeriet. Utanför Tindouf i sydvästra Algeriet finns flera stora flyktingläger där huvuddelen (!) av territoriets – Västsaharas – befolkning bor. Idag ockuperas två tredjedelar av Västsahara av Marocko. Motståndet mot ockupationen leds av befrielseörelsen Polisario.

I december 2002 besökte Marianne Marcusdotter flyktinglägren. Hon jämför sina intryck med ett besök där 1999 och finner både positiva och negativa förändringar. På flera områden har standarden i flyktinglägren förbättrats, samtidigt är livsmedelsförsörjningen hotad, vilket i värsta fall kan leda till en svältkatastrof.

Hennes rapport kompletteras med en faktabakgrund till konflikten.

BASFAKTA VÄSTSAHARA

OFFICIELLT NAMN: Demokratiska Sahariska Arabrepubliken, SADR. Republiken utropades den 27 februari 1976.

GEOGRAFI: Yta cirka 260.000 km². Territoriet gränsar i norr till Marocko, i söder till Mauretanien, i nordost till Algeriet. Huvudsakligen omväxlande ökenlandskap.

BEFOLKNING: Av arabiskt och afrikanskt ursprung. Folkmängden är en omstridd fråga, och uppgår troligen till 200.000-500.000 personer.

RELIGION: Islam (sunnit).

NATURTILLGÅNGAR: Landet är rikt på naturtillgångar som fosfat, järn, koppar, olja, naturgas och uran.

En reseberättelse från besök i de västsahariska flyktinglägren

av Marianne Marcusdotter

Bakgrund

FN har fortfarande inte löst kolonialproblemet trots FN-stadgans och kolonialdeklarationens (1960) utsagor om alla folks rätt till självbestämmande. Västsahara är Afrikas sista koloni – landet ockuperades av Marocko 1975 och största delen av den västsahariska befolkningen lever sedan dess i flyktingläger i den mest ogästvänliga delen av Sahara i Algeriet. Cirka 50.000 saharier bor kvar i det av Marocko ockuperade området, strängt bevakade av marockansk polis och militär och utan fundamentala mänskliga rättigheter.

1991 antog FNs säkerhetsråd en resolution om att

västsaharierna i en folkomröstning fritt skulle få avgöra om de ville ha ett självständigt Västsahara eller integreras med Marocko. En FN-styrka, Minurso, skulle övervaka fredsprocessen. Röstlängden skulle uppta de västsaharier som fanns med i den spanska folkräkningen 1994.

Marocko saboterade förberedelserna inför folkomröstningen 1992 och även den senare fredsprocessen i slutet av 1990-talet genom sina orimliga krav.

FN har inte förmått stå emot Marockos folkrättsvidriga handlande. Det är saharierna själva som ska få avgöra om de vill ha självbestämmande. Flera alternativ har kommit till, bl a begränsat självstyre inom Marockos gränser eller delning av landet.

Hus och tält. Murade hus ersätter alltmer tälten.

De västsahariska flyktinglägren

Man brukar säga att de västsahariska flyktinglägren vid Tindouf i sydvästra Algeriet är bäst organiserade i världen. Det var kvinnors verk – före eldupphör 1991 var männen ute i strid mot de marockanska soldaterna.

World Food Program, Världslivsmedelsprogrammet, som är FNs livsmedelskatastroforgan står för den mesta av livsmedelsförsörjningen. Eftersom lägren befinner sig helt isolerade ute i Saharaöknen har flyktingarna varit helt beroende av FNs och omvärldens stöd. En penningekonomi har aldrig funnits.

Då jag i slutet av 1980-talet besökte lägren bodde alla i tält och under ganska primitiva förhållanden. Vid mitt besök i lägren år 1999 kunde jag konstatera att standarden för flyktingarna hade höjts betydligt. Men det märkliga är att jag nu, år 2002, såg en *explosionsartad förändring i form av modernisering*, både i människornas levnadsförhållanden och ekonomin som var helt häpnadsväckande.

Höjd standard

Nu i december år 2002 såg jag i flyktinglägret Layoune allt fler hus och allt färre tält. En del har behållit tältet och byggt ett hus bredvid. Prylarna i hushållet är fler och mer moderna, praktiskt alla har TV och man ser många fler terränggående bilar. Utanför många hus och tält står enkla solceller som ger hushållet nödvändig elförsörjning, ett enkelt och bra energialternativ.

Alla har tillgång till buteljerat vatten, som man även använder vid tebyggningen – hushållsvattnet som körs ut med tankbilar till stora dunkar är odrickbart.

Penningekonomi i mycket blygsam skala har införts. I flyktinglägret Layoune finns en hel liten butiks-gata på båda sidor kantad av småbutiker som säljer tyger, smycken, hushållsgrejor, täcken, kläder och liknande enkla hushållsaker. Valutan är euro eller alge-

riska dinarer. Vi såg t o m en liten restaurang och ett kafé. Vid den stora infarten till flyktinglägret fanns butiker som främst sålde biltillbehör.

De två stora hönshusen med 25.000 hönor i varje producerar 6,5 miljoner ägg och förser lägren med ägg och kött men *säljer* också ägg för att få in pengar till foder. Kvinnorna i vävkooperativ och i handarbetsutbildning talar om att producera för *försäljning*.

Datorerna har gjort sin entré på riktigt – vid flera utbildningscentra har solidaritetsorganisationer givit bistånd i form av datorer, lärare för utbildning, läromaterial och till och med säkerhetsutrustning. Det saharierna i flyktinglägret mest av allt önskar är dator- och språkutbildning.

Livsmedelsförsörjning

Den ursprungliga *trädgården* fanns som en oas då västsaharierna kom till platsen. Där har de sedan med stor uppfinningsrikedom och hjälp av experter lyckats odla olika sorters grönsaker som i första hand givits till barn, gravida kvinnor och sjuka. Bevattningen sker från en underjordisk sjö. Nu har saharierna hittat vatten på fler ställen och fler grönsaksträdgårdar har vuxit upp på andra ställen. Allt fler kan få grönsaker i sin kost.

Den ursprungliga trädgården.

Den franska Kooperationen har uppfört en stor djurfarm för uppfödning av getter och kameler och i närheten odlar man foder till djuren i en ganska nyanlagd trädgård. Getter och kameler har också blivit vanligare som familjens egendom. De hålls inom primitiva stängsel eller springer omkring fritt bland husen. Getterna lever på sopor och det finns knappt något de inte sätter i sig.

Den franska djurfarmen.

Datorundervisning i Olof Palme-skolan.

Orsaker till standardexplosionen

Den här förbättringen av levnadsstandarden, främst då det gäller prylar, förbryllade mig. Efter en stunds eftertanke tror jag mig kunna urskilja några källor. Västsaharierna har många stödorganisationer i olika länder och *biståndsorganisationer* står för en stor del av insatserna. Staden Navarra i Spanien har exempelvis uppfört ett sjukhus i Tifariti, staden Tarragona har givit Olof Palmeskolan ett utbildningsprojekt med datorundervisning och full utrustning, en italiensk tidskrift har givit kvinnocentrum ett datorprojekt med lärare och datorer etc.

Spanjorernas *fadderbarnsverksamhet* verkar mer i det tysta men står uppenbarligen för en mycket stor del av en ständig tillförsel av prylar, mat och annat. Varje västsahariskt barn tillförsäkras en tids vistelse i en spansk familj och kommer hem fullastad med prylar och mat och troligen också pengar. Den här verksamheten har pågått under många år och måste ha gett ett enormt inflöde till lägren. Dessutom har alla barnen fått en insyn och en inskolning i normalt europeiskt liv. Omfattningen av den här verksamheten kan beskrivas – men kanske inte helt begripas – i det faktum att de spanska fadderbarnsmottagarna i början av december chartrade femton flygplan för att resa till lägren och besöka ”sina” familjer.

Västsahariers utbildning utomlands

En rad västsaharier har fått högre och *universitetsutbildning* utomlands och kommer sedan tillbaka till flyktinglägren och ställer sina kunskaper och krafter till förfogande. Det kan gälla läkare, lärare, jurister och andra. Det här är också ett stort tillskott av kunskaper och resurser till lägren.

Livsmedelssituationen i kris

Jag har beskrivit den synliga standardhöjningen i flyktinglägren. Det finns emellertid en mörk och dystert baksida. De västsahariska flyktingarna är nästan helt beroende av *livsmedelsförsörjning utifrån*. World Food Programme är den största livsmedelsleverantören men även EUs ECHO ger bidrag, liksom svenska CARITAS som skickar vitaminberikat vällingpulver. Sahariska Röda Halvmånen (motsvarigheten till Röda Korset) berättade att World Food Programmes budget för Västsahara för år 2002 uppgick till 4,6 miljoner dollar. I november hade endast 1,5 miljoner influerat. Kommer inte mer pengar in står vi inför en svältkatastrof våren 2003.

Det visar att man inte får låta sig luras av att standarden i lägren höjts beträffande prylar och moderniteter – fortfarande är livsmedelsförsörjningen det basala och viktigaste.

Västsaharierna och framtiden

Med den här reseberättelsen har jag velat visa på att de västsahariska flyktingarna är väl rustade – med *kunskaper om det moderna samhället* och framtidsstro – att bygga sitt eget land om de får möjlighet till självbestämmande. Vid månadsskiftet januari-februari ska FN fatta ett nytt beslut om Västsaharas framtid. Det är viktigt att FN som den enda fungerande världsomspännande organisationen förmår upprätthålla rättvisa och fred. Folkkräkten och de mänskliga rättigheterna måste respekteras. FN får inte börja tumma på rättvisan och slira på det folkrättsliga regelverket. FN måste se till att Marockos folkrättsvidriga ockupation av Västsahara upphör och att det västsahariska folket får utöva sin rätt till självbestämmande i en fri och rättvis folkomröstning.

Marianne Marcusdotter är lärare vid Linköpings universitet (högskolekursen om FN).

Västsahara – en bakgrund till konflikten

Västsahara har blivit FNs ständiga huvudvärk, och världsoorganisationen tvingas konstatera att den hittills misslyckats med sitt avkoloniseringsuppdrag. 1991 antogs en fredsplan där de båda parterna Polisario och Marocko accepterade eld upphör och att genom en folkomröstning avgöra landets framtida status. Samma år inrättades också FN-missionen Minurso, för att förbereda och genomföra folkomröstningen. En folkomröstning skulle ha genomförts i december 1998. Tvisteämnet är och har varit identifieringsprocessen, dvs avgörandet vilka som har rösträtt. Parterna har enats om att röstberättigade är de som ingick i den spanska folkräkningen 1974 och dess ättlingar. Processen är i det närmaste omöjlig att driva vidare på grund av Marockos ovilja och de tidsödande överklagandena. Men ytterst är detta en politisk fråga då röstlängdens innehåll kan

avgöra folkomröstningens resultat, och där Marocko medvetet uppmuntrar till överklaganden också för de som svårigen kan ställa krav på att vara röstberättigade. Marockos inställning är helt låst, då de betraktar Västsahara som en del av Marocko och att en folkomröstning enbart är till för att bekräfta detta. I Marocko definieras Västsahara som landets södra provins. Likartade argument är ofta använda för att rättfärdiga annektering av något närliggande territorium. I samband med Irak-Kuwait-konflikten ansåg Irak att Kuwait utgjorde en provins som genom en militär invasion skulle återförenas med moderlandet. Iraks "historiska krav" godtog inte av FN.

FNs uppgivenhet har uppmuntrat Marocko som utvecklat förnyade förslag om hur FN skulle kunna lösa Västsaharafrågan. Förslag om att Västsahara under en begränsad period skulle utgöra en del av Marocko men med visst självstyre har lanserats. Även den av FNs generalsekreterare för Västsaharafrågan utsedde särskilde representanten James Baker har i brist på framsteg för FN i Västsaharakonflikten lan-

Afrikas sista koloni, Västsahara, har varit FNs avkoloniseringsuppdrag sedan tidigt 1960-tal. Det är nu mer än 25 år sedan Spanien lämnade sin koloni Spanska Sahara. Dessa år har kännetecknats av marockansk ockupation av territoriet Västsahara, trots att Internationella domstolen i Haag 1975 efter prövning fastställde att västsaharierna ägde rätt till självbestämmande. Den dramatiska avkoloniseringsprocessen av Västsahara tillhör de dolda konflikterna. Medierna har inte funnit den form av lågintensivt krigstillstånd som under många år kännetecknat konflikten tillräckligt intressant i jämförelse med andra konfliktområden. Västsahara var heller aldrig tillräckligt intressant för någon supermakt och av den anledningen lyfts fram i världspolitik.

serat förslag som i stora drag liknar de marockanska. 2001 presenterade han med stöd av generalsekreteraren inför FNs säkerhetsråd förslag om en tidsbegränsad marockansk överhöghet över området tills någon politisk lösning som konflikten parter kunde godta kunnat tas fram. Säkerhetsrådet godtog inte det framlagda förslaget. Hösten 2001 fortsatte resultatlösa förhandlingar. Under 2002 presenterades fyra alternativa lösningar för territoriet:

- 1) visst självstyre under marockansk överhöghet;
- 2) delning av territoriet i en marockansk del och en självständig del;
- 3) fortsätta försöka genomföra en folkomröstning om territoriets framtid;
- 4) FN ger upp och lämnar Västsahara åt sitt öde.

Det första alternativet kan enbart få stöd från den ena parten, Marocko. Alternativ två kan inte godtas av någondera parten. Dessutom visar historien att delning av territorier inte är någon lösning som leder till fred och stabilitet. Det fjärde alternativt att FN skulle ge upp är i sig orealistiskt. FN har aldrig tidigare i sin historia agerat så, och det skulle starkt undergräva FN-organisationens trovärdighet. Återstår så det ursprungliga alternativet som är förenligt med alternativ 3, att genomföra en folkomröstning om territoriets framtid. Betänketiden löpte ut i slutet av januari 2003. FN har nyligen givit Minurso mandat för två månader till. Under tiden arbetar den särskilde representanten James Baker på ett nytt modifierat förslag att lansera i slutet av mars. Bygger det på någon form av marockansk överhöghet men med några fler eftergifter, finns inte förutsättningar för godkännande av båda parter. Återstår så att sätta kraft bakom försöken att genomföra den sedan lång tid utlovade och planerade folkomröstningen om Västsaharas framtid.

Red.

För vidare information om Västsaharakonflikten: Olsson Claes, *Västsahara – avkolonisering med förhinder*, Stiftelsen Global Kunskap, Uppsala 2002.